

Transatlantik ilişkiler ve Ortadoğu'nun NATO'su..

Doç.Dr.Sait Yılmaz

06 Haziran 2017

Transatlantik kavramı, siyasi jargonda daha çok Atlantik Okyanusu'nun iki kıyısında bulunan Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'yı bir arada tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Transatlantik ilişkilerin tarihi olarak, ABD'nin İngiliz propaganda mekanizmasının etkisi ile Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'na girmesi hatta finanse etmesi gösterilebilir. Bu ilişkilerin günümüzdeki kurumsallaşmış güvenlik yapısı, 70 yıldır Kuzey Atlantik İttifakı yani NATO olageldi. NATO savunma örgütü olmaktan çıkıp, güvenlik örgütüne dönüşmüştü. Şimdi ise küresel işler peşine düşmek için kurgulanıyor; yeni konseptin adı "küresel gözetleme, lokal çatışma". ABD, Rusya'yı ürkütmeden dağıtmayı planlıyor, İran ve Kafkasya ile ilgili planları iyice hızlandı. Ancak, NATO çok önemli değişimlerin ortasında iken Transatlantik ilişkiler, Trump ile kırılma noktasına geldi. Bu makalede, Atlantik'in iki kıyısında yakın zamanda neler olduğunu ve son bölümde bunun Ortadoğu ve Türkiye'ye yansımalarını sorgulayacağız.

Atlantik ilişkileri ve NATO..

Yüzyıldır Atlantik'in iki kıyısındaki think-tank merkezleri Transatlantik ilişkileri ayakta tutmak için proje üretiyor. ABD ve Batı Avrupa'nın ticareti yıllık 770 milyar dolar civarında, 40 milyon kişiye istihdam sağlıyor ve karşılıklı yatırım 2 trilyon dolar olarak hesaplanıyor. Bununla beraber, ABD artık güvenlik ve ekonomi gerekçeleri ile Asya-Pasifik eksenine kaymayı hesaplıyor. Ortadoğu'daki 22 Arap ülkesinin milli gelirleri toplamı bir İspanya etmiyor ve bu ülkelerin toplam ekonomik değeri "1" birim kabul edilirse, Avrupa 500, Asya-Pasifik ise 1500 değerinde, bu da ABD'nin eksen kayması hesabını doğruluyor. ABD'nin yeni başkanı Trump, daha seçim döneminde Avrupalı müttefiklerinin Amerikalıların vergilerini harcadığını aşığlayıcı ifadelerle kendine malzeme yapmıştı. 1980'lerde NATO savunma harcamalarının %40'ını Avrupalı müttefikleri yaparken, bugün bu oran %20'ye düştü. 1999 yılında NATO'da görevli iken Avrupa Komutanı Amerikalı Orgeneral Wesley Clarck'a "NATO varken, ABD'nin neden Avrupalıların ayrı bir savunma yapısı kurmalarına müsaade ettiklerini" sormuştum. Cevap gayet sade idi; savunma masraflarını paylaşmak için bir adres istiyorlardı.

NATO içinde ABD, her zaman hâkim konumda oldu. NATO'nun esası şudur; ABD, tehdidi yani düşmanı ve buna karşı koyması gereken kuvvet yapısını ve kabiliyetleri belirler ve diğerleri de boşlukları doldurur. Bu yüzden, ABD'nin belirlediği İran, siber güvenlik, uzay veya küresel terörizm gibi NATO'ya mal ettiği tehditler Türkiye için de geçerlidir. Bu tehditlere karşı koyması gereken askeri uzman ve kabiliyetler de zaten parayı veren Amerika'da vardır. Şimdi ABD, bunları "ben sizin için yapıyorum" diyerek daha çok para vermemizi istiyor. Aslında NATO ve AB'nin savunma kanadı arasında birbirini tamamlayıcı olma temennisinin ötesinde gizli bir rekabet hep oldu. Bir yanda ABD ve İngiltere, NATO'yu ön planda tutmak için AB'yi işleyemez hale getirmeye çalıştı. Türkiye'nin AB üyesi olmasına verdikleri destek de bu planın bir parçası idi. Almanya ve Fransa'nın direksiyonda olduğu AB kanadı ise NATO'nun içine tüm Doğu Avrupa ülkelerini doldurarak, onu hantallaştırdılar. NATO, bir dev ve 27 cüceden kurulu bir ittifaktır. Libya'da harekâta kullanılan yakıtın %80'den fazlası ABD tarafından sağlandı. Bütün emirler de ABD'li komutanlara aitti. Sadece 8 NATO üyesi ülkenin hükümeti uçaklarına bomba atma izni verdi.

NATO'da neler oluyor?

NATO, 1990'lardan sonra stratejik derinlik konusunda Rusya'nın aleyhine saldırgan bir şekilde genişledi. Rusya ise Almanya ve Fransa'ya yanaşarak Atlantik zincirini bölünmüş tutmaya çalıştı. 1993'deki Budapeşte Anlaşması'na göre Ukrayna ve Gürcistan bu genişlemenin dışında tutulacaktı. Ukrayna'nın NATO'ya girmesi Rusya için stratejik iki açıdan kabul edilemezdi. Öncelikle, Karadeniz'de Rus donanması için tek uygun yer Kırım-Sivastopol idi. Yani Kırım olmadan Rus donanması Karadeniz'de yaşayamaz. Rusların 70 km.lik Karadeniz kıyılarında liman yapmak için uygun bir yer yoktur. Diğer neden ise Ukrayna'nın doğusu ile Moskova arasındaki mesafe 450 km.dir. Yani buraya yerleştirilecek NATO füzelerinin kısa menzilli olanları bile Rusya'ya rahatlıkla vurabilirdi. Mişa pençeyi vurdu, Kırım'ı ilhak etti, Doğu Ukrayna'da ise örtülü işgal devam ediyor. Ruslar buna iyi hazırlanmışlardı; Gürcistan'da 2008'de olduğu gibi 2014'de ABD yani CIA, Ukrayna'da tuzağa düştü.

ABD, Ukrayna'da askeri seçeneği göze alamadı çünkü çıkarları hayati değildi ama ekonomik yaptırımlara başladı. NATO ise Rusya'yı tekrar tehdit listesine aldı yani artık Soğuk Savaş'a döndük. Nitekim geçen yıl Münih Güvenlik Konferansı'nda konuşan Rusya Başbakanı Medvedev, "2016'da mıyız yoksa 1962'de mi?" diye sordu ve NATO ile ilişkilerinin yeni bir Soğuk Savaş seviyesine ulaştığını söyledi. NATO'nun gücü; prestiji, savunma garantisi ve caydırıcılığında gelmekte idi ama şimdi Rusya karşısında Doğu Avrupalı üyeleri bunu sorguluyor. NATO'nun Batı Avrupalı üyeleri gereğinde kullanılmak üzere jenerik planlar ile yetinmek isterken, Doğu Avrupalı üyeleri Rus tehdidi karşısında daimi kuvvet bulundurmaya ve daha fazla Amerikan askeri istiyor.

BM gibi NATO da ABD'nin hegemonik işlerine siyasi örtü sağlıyor. Ancak, NATO'yu iyi günler beklemiyor, havası kaçmış NATO, eski NATO değildir. Geçen ay, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg her ne kadar "NATO artık modası geçmiş değil" dese de durum iyi değil. NATO içinde ülkelerin çıkarları çok farklı. Bir ülkenin desteklenmesi için NATO'nun desteğine ihtiyaç olduğunda 'dayanışma' sıkça unutuluyor. Böyle durumlarda tıpkı Doğu Avrupa ya da Türkiye'de olduğu gibi ABD'nin doğrudan devreye girmesi gerekiyor. Melez Savaş ve siber güvenlik gibi yeni tehditler de ABD kabiliyetlerine bağımlıdır ve ittifakın hassas taraflarıdır. Eğer bir NATO üyesi saldırıya uğrarsa ittifakın tüm ülkelerinin Madde 5'in uygulanmasına onay vermesi de kolay gözükmemektedir. Ülkeler için akıllıca olan kendi savunmanı başkasına bırakmamaktır. Akıllı savunma konsepti ise her ülkenin silah alımında kendi yolunu izleme fırsatı verdi.

Transatlantik kırılma..

Önce AB içinde son 20 yılda neler olduğunun bir özetini yapalım. AB üyesi ülkeler savunma masraflarını ABD'ye yükleyerek, ekonomik gelişme yolunu seçtiler. Bugün birkaç ülke dışında AB üyesi ülkeler, Soğuk Savaş zamanında kalma, çöp ordulara sahipler. ABD'nin stratejik ulaştırma ve istihbarat kabiliyetleri olmadan bağımsız harekât yapma kabiliyetleri çok sınırlıdır. AB içinde 2008'e kadar ülkeler önem derecesine göre beş halka içinde gruplanmıştı. Çekirdek ülkeler Almanya, Fransa ve İngiltere idi.

- İngiltere, zaten ABD'nin AB içindeki Truva Atı ve küresel kirli işler ortağı oldu. İngiltere, Almanya varken AB içinde kendine bir lider rol göremedi, parasını 1 koyup 30 alacağı işlere harcamak için yön değiştirdi. AB için fatura ödemek istemiyor, üstelik, imparatorluk kültürü sömürmeyi ve çalmayı gerektirir.

- Fransa ise Akdeniz ve Afrika'daki oyunları için uzun zamandır ABD ile stratejik işbirliği içindedir. Fransa, derin sosyal ve ekonomik krizde ve birlik içinde kalmak zorundadır. Bu yüzden, küresel sermayenin adamı yeni Cumhurbaşkanı oldu.

- Almanya'ya gelince; NATO içinde sert gücün parçası olmak yerine AB içinde yumuşak gücün lideri olmayı seçti. Almanya artık NATO'da kritik kadrolar yerine AB içinde Maliye Bakanlığı ve ekonomi ile ilgili önemli konuları elinde tutuyor.

Başından beri Avrupa Birliği'ni oluşturan mantık şu idi; ailenin babası Almanya parayı kazanacak, diğerlerine parayı dağıtacak. Kuzeydeki ülkeler Protestan ahlakına sahip olduğu için mali disipline uydular ve sorun çıkmadı. Ama güneydekiler, hırsız politikacılar tarafından yönetildiği için hepsi paraları çarçur etti. Düşünün, geçen yıl AB'den milyarlarca Avro altyapı fonu alan Bulgaristan'da bütün para iki kişinin özel hesabına gitti. Özetle, Avrupa Birliği, Avrupa Birleşik Devletleri olmak yerine Alman İmparatorluğu'na doğru gidiyor.

Yakın zamanda kadar ABD'nin Avrupa üzerindeki etkisi ekonomi ve askeri ittifakın karşılıklı yararları üzerinden yürütülürdü. Şimdi ise uzun yıllardır ABD'nin Avrupa'dan kovulmasını isteyen Rusya'nın hayalleri gerçek oluyor. Nitekim Alman başbakanı Merkel, geçenlerde Bavyera'da yaptığı konuşmada; ABD, İngiltere ve Rusya ile ilişkilerin öneminden bahsettikten sonra "Avrupalıların artık kendi yollarını kendi elleri ile çizmesi" gerektiğinden bahsetti. Merkel, "başkalarına dayandığımız günler geride kaldı" demeyi de ihmal etmedi. Bunun gerisinde Almanya'nın artık bir küresel vizyonu olduğu saklıdır. NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay, 70 yıl önce şöyle demişti; "Ruslar dışarıya, Amerikalılar içeriye, Almanlar aşağıya". Şimdi Alman başbakanı Merkel, Amerikalıların artık içeride olmadığını ve Almanya'nın Avrupa ile birlikte daha bağımsız bir rol alacağını söylüyor.

Trump ve Ortadoğu NATO'su..

Trump'ın siyasi eğilimi kendi ekibince "İlkeli Realizm (Principled Realizm)" olarak adlandırılıyor. Realizm, dış politikada gerçekçiliğe dayanır ama Trump'a göre dünya sahte işlerle dolu ve kendi gerçeklerine dünyayı ikna etmek, bunlarla etkilemek istiyor. Trump ile ilgili en büyük endişe duyulan alan, Transatlantik ilişkilerin geleceği üzerine. Trump Realizmi, ABD'nin en büyük ittifakı olan NATO'nun meşhur 5. Maddesini reddediyor, NATO'nun yeni ülkelerinin başbakanları ile görüşmeye tenezzül etmiyor. İsveçlilerin akşam yemeğinde horlayarak uyumalarına neden oldu. Almanlar ile görüşmelerini ise "çok kötü" diye tanımladı. NATO ittifakının iç dengelerini yok sayan Trump, 25 Mayıs 2017'deki NATO Zirvesi'nde Avrupalı müttefiklerden savunma harcamalarını GDP'lerinin %2'sinde tutma yükümlülüklerini gündeme getirdi. Bu yükümlülüğü yerine getiren ülkeler sadece Estonya, Polonya, Yunanistan ve İngiltere'dir. NATO ülkelerinin savunma harcamalarını artırmaları için öncelikle bunu gerektiren ulusal vizyonları ve siyasi iradeleri olması lazım.

Önceden beri ABD'nin bir Ortadoğu NATO'su kurma vizyonu biliniyor. ABD ve İsrail'in İran'a yönelik planları uzun zamandır üzerinde çalışılan proje ve Trump'ın Suudi Arabistan'a sattığı silahlar bunun bir aşaması. Suudiler, rüşvet olarak ABD'deki altyapı şirketi Blackstone'a 20 milyar dolar fon sağlayacaklar. "Önce Amerika" sloganı ile gezen Trump, İsrail'de ne işgal edilen Filistin topraklarından ne de iki devletli çözümden bahsetti. Bugünlerde Katar ile ilgili gelişmeler gündemde. Katar, Müslüman Kardeşler (Hamas dâhil) ve (Suriye, Libya ve Afganistan'daki) El Kaide bağlantılarını destekliyor. Taliban'ın bile Doha'da diplomatik misyonu var. S.Arabistan'ın Katar'dan farkı Müslüman Kardeşleri kendine tehdit görmesi ve İsrail ile arasının iyi olması. CIA, Suriye'de İsrail, Ürdün ve S.Arabistan ile birlikte çalışıyor.

Katar olayının arkasında ise Rusya ile yakınlaşması ve Türkiye'nin aracı olduğu, içinde İran'ın da bulunduğu Astana Süreci'ne dayalı Suriye'de ortak çözüm arayışı var. Her şey Rusya'nın, yakın zaman önce Rosneft'in %20'sini Katar-İsviçre ortaklığına satması ile başladı.

Batı ve Türkiye..

Türkiye'nin Batı ve özelde NATO ilişkileri tarihinin en kötü dönemlerinden birini yaşıyor. 70 yıldır, Türkiye'nin kontrolsüz güç kullanması ve çevresinde bağımsız politika izlemesi istenmedi. Bugünlerde, Batılı başkentlerde, Türkiye'nin ne düşman ne de müttefik olduğu, yayılmacı politika izlediği düşünülüyor. Türkiye'nin son yıllarda Avrupa içinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kolları üzerinden bir istihbarat kurgusu oluşturduğu deşifre edildi. Almanya ile istihbarat savaşımız devam ediyor ama detaylarını yazamıyoruz. NATO'da hazırlanan bazı senaryolar Türkiye'yi hedef gösterdiği için veto ediyoruz. Bazı ülkeler ile sorunlarımız nedeni ile NATO tatbikatlarını bloke ediyoruz. Bu yüzden, "oybirliği" sistemini kaldırmayı sık sık düşünüyorlar. NATO'da çalıştığım yıllarda "sessizlik süreci" diye bir şey vardı. Verilen süre içinde bir ülkeden ses çıkmayınca bu "olumlu cevap" kabul edilirdi. Batı ise şimdi Türkiye'ye şöyle bakıyor; "ses yok, demek ki haberler iyi değil". Türk yetkililerin geçen ay ABD'de ilişkileri yeniden kurgulama gayretleri bile karşılık bulmadı, çok iyimser bulundu. ABD, Ortadoğu'daki çıkarlarını korumayı ve IŞİD ile mücadeleyi Ankara'nın istediği biçimde yapmayı istemiyor. Daha da kötüsü ABD, Türkiye'yi kendi politikalarının önündeki ana engel, hatta bozucu olarak görüyor. Ama Batılıların unutmaması gereken bir nokta var; Esat ve IŞİD'a sonunda ne olursa olsun, sonrası Washington'dan çok Ankara'nın inisiyatifinde olacak.

Türkiye ve ABD arasında ortak bir vizyon sağlayacak stratejik yapışkan bulunmuyor. Çıkarlarımız Karadeniz, Irak, Suriye ve bölücü terörle mücadele de çakışıyor. Görünen o ki Türkiye, Rusya ve Araplarla flört etmeye devam edecek ve Batıda iç sorunlarımız nedeni ile gündemde olacağız. Anlattıklarımızın çoğu işlerin görünen yüzü, karanlık yüzünde ise Türkiye'nin göremediği pek çok konu var ve geç kalınıyor. Sorunun temeli ne Batılıların PKK ya da FETÖ konusunda Türkiye'ye dost davranmaması ne de Türkiye'yi Batı kampında görmek istememeleri. Sorun 70 yıldır olduğu gibi bizim vizyonsuzluğumuz ve devlet adamlarımızın kalibresi ile alakalı. Türkiye'de Deniz Bölükbaşı, Onur Öymen gibi devlet adamları çok az yetişiyor. Yetişenler de iktidarların ideolojik seçimlerinin, ayak oyunlarının ya da çarpık terfi sistemlerinin kurbanı oluyor. Devlet adamlığı üç şeyin iyi yönetimi demektir; kaynak, ulusal çıkar ve algı. Bunları beceremiyoruz. Örneğin şu an Batılı merkezlerde geleceğin savaşlarını senaryoları kapsamında tatbikatlar yapıyor. Bu tatbikatların yazarları arasında en çok tarihçiler ve bilim adamları var. Türkiye'de üniversitelerin tarih bölümleri kapatılırken, Batıda emekli askerler; tarihçi, sosyolog ve antropolog rolünde yeni gerçekler yazıyor. Türkiye'yi yönetenler şunu iyi bilmelidir; güç bir amaç değil araçtır, bu yüzden "nasıl"ı beceremiyorsunuz. Eğer subjektif hedefler peşinde iseniz, en doğru yaptığınız işler bile size yanlış sonuçlar verir. Başınız beladan kurtulmaz.